

3. Рикёр П. Время и рассказ : в 2 т. Т. 1. Интрига и исторический рассказ / П. Рикёр. – Москва ; Санкт-Петербург : Унив. книга, 2000. – 313 с.
4. Сидорина Т. Ю. «Сети теорий» и другие формы организации теоретического знания / Т. Ю. Сидорина, В. П. Филатов // Философские науки. – 1989. – № 2. – С. 100–108.
5. Смоленский Н. И. Теория и методология истории: учебник для студентов учреждений высшего профессионального образования / Н. И. Смоленский. – 4-е изд., испр. – Москва : Академия, 2012. – 270 с.
6. Уайт Х. Метаистория: историческое воображение в Европе XIX века. / Х. Уайт. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2002. – 527 с.

О. І. Пометун

ПРОБЛЕМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ОСВІТИ У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ

Висвітлення питань історії освіти та культури є важливою складовою змісту шкільної історичної освіти. Ці аспекти змісту пов'язані зі становленням загальної культури і духовності особистості й мають певний потенціал розвитку у дитини поваги та поцінування освіти. Проте, такі фрагменти невеликі за обсягом і не привертають достатньої уваги вчителів та методистів. Виклад цих питань у підручниках виглядає описово, одноманітно, а отже не зацікавлює ані учнів, ані вчителів. Звикаючи до подібних підходів (коли автори підручників прагнуть викласти матеріал лише відповідно до навчальної програми, не переймаючись його сприйняттям учнями) діти практично не мають можливості активно опрацьовувати зміст, ефективно використовуючи власний інтелектуальний потенціал, набутий життєвий досвід. Окрім того, учні і вчителі ставляться до цих питань як до другорядних, часто обмежуючись формальним поверхневим читанням або переказом.

На наш погляд, виправити означене становище можна шляхом репрезентації у відповідних параграфах підручника різноманітних джерел з історії освіти, насамперед первинних (аутентичних епосі) текстових документів (уривків із зошитів учнів, шкільних підручників, розповідей учасників навчального процесу). Як стверджують сучасні методисти навчання історії (В. Власов, Ю. Малієнко, П. Мороз, І. Смагін, О. Трухан та ін.), використання текстових документальних джерел у шкільних підручниках з історії має велике значення, оскільки, по-перше, з їх допомогою реалізується принцип наочності в навчанні. Адже джерело робить виклад матеріалу реалістичним, а висновки переконливими. Його використання сприяє конкретизації історичного матеріалу, створенню в уяві учнів яскравих образів і картин минулого. По-друге, за допомогою джерел в учнів формується інтерес до історії. Залучення нових фактів дозволяє їм відчути дух епохи. Нарешті, при роботі з первинними текстовими джерелами в учнів активізуються процеси мислення й уяви, що сприяє більш плідному засвоєнню історичних знань і розвитку історичної свідомості.

Використання вторинних джерел (описів і міркувань істориків, журналістів, коментаторів і оглядачів з приводу історичних подій) сприяє формуванню в учнів оцінок і ставлень, що дуже важливо у розвитку мислення дітей, зокрема критичного. Опрацьовуючи текстові джерела, учні формують у

себе уміння: читати документи, аналізувати і визначати потрібну інформацію, міркувати, оцінювати достовірність та цінність джерела сьогодні.

Аби будь-які текстові джерела з історії освіти, як первинні, так і вторинні, виконували дидактичні функції засобу навчання, авторам підручника, а також популяризаторам історико-педагогічної науки варто звертати увагу на зміст, форми і способи репрезентації таких джерел у підручниках та на конкретних уроках.

Компетентнісно орієнтована модель підручника дозволяє доповнити авторський текст кожного підпункту параграфа 2-3 текстовими джерелами, скоротивши його до 40-50% загального обсягу тексту. Ці джерела не ілюструють основний текст, а відіграють у підручнику свою окрему важливу роль. З їхньою допомогою автори і вчителі забезпечують альтернативність та багатоаспектність підходів до історичних фактів і явищ. Це можуть бути спогади очевидців подій, автобіографії (науково-популярні біографії) видатних діячів освіти, оцінки періоду розвитку освіти професійними істориками, фрагменти статей аутентичної педагогічної періодики, підручників та ін. Опрацювання первинних письмових джерел показує учням різні погляди на окрему історичну подію чи процес, а також надає можливість порівняти тексти, написані в той час учасниками, очевидцями і коментаторами, з текстами, складеними пізніше істориками.

Головне, щоб підбір документів дозволяв учням не лише знайомитись із конкретними фактами, а й давав простір для міркувань і дискусій. Дуже важливим з цього кута зору є розміщення у підручниках джерел, автори яких належать до різних соціальних верств або політичних сил, пропонують альтернативні погляди чи підходи до розв'язання соціальних проблем.

Бажаним також є відбирати такі джерела, що можуть своїм змістом і характером викладу допомогти оживити історію для багатьох учнів, оскільки вони розповідають про особистий життєвий досвід, розумові процеси і турботи людей, що безпосередньо або опосередковано пов'язані з подіями, котрі вони вивчають.

Текст аутентичного джерела має бути дидактично адаптованим у відповідності до віку та пізнавальних потреб дітей. Чим більше дидактично адаптованим є документ, тим легше він сприймається учнями і тим менше труднощів виникає у самостійній роботі. Дидактично адаптувати джерело – це означає відібрати зміст, використовуваний на уроці; у разі потреби видозмінити документ, не порушуючи його сутності, не допускаючи тенденційних скорочень та зберігаючи особливості стилю автора; пояснити нові для учнів терміни і поняття; розробити завдання для учнів щодо тексту джерела. Зазвичай початкову дидактичну адаптацію найкраще можуть робити вчені-дослідники, які вперше вводять джерело у науковий обіг.

Нарешті важлива роль серед джерел з історії освіти, котрі мають знайти своє місце у підручниках, належить ілюстративним матеріалам, що подаються у підручнику у вигляді малюнків, фотографій, схем, таблиць. Вони допомагають школярам засвоювати матеріал, створюючи зорову опору мислення. Наприклад, певні послідовні періоди, зміни в освіті можуть бути представлені за

допомогою схем, кількісні показники – за допомогою статистичних таблиць тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що реальні можливості авторів підручників і вчителів використовувати у практиці джерела з історії освіти обмежені складним доступом до більшості з них, адже вони містяться у виданнях для вузького кола дослідників. Безумовно, бажаним є розширення можливостей репрезентації джерел у електронних засобах. Доцільно було б створювати спеціальні інформаційні ресурси для вчителів і авторів підручників, де вони зможуть знайти інформацію про наявність і зміст тих чи інших джерел. Варто було б також поширювати досвід викладання питань історії освіти в українських вишах, викладачі яких можуть надавати відповідні дидактичні рекомендації та матеріали.

Т. В. Янченко

ПРАЦІ Ф. БЕЛЬСЬКОГО (1890 – 1952) ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Реформування системи сучасної освіти в Україні вимагає пошуку нетрадиційних підходів до організації освітнього процесу у закладах освіти. Одним із таких підходів є використання засобів музейної педагогіки (галузь педагогіки, що вивчає провідні засади організації освітнього процесу з використанням потенціалу музеїв або в умовах музейного середовища), становлення якої в Україні у 20-ті роки ХХ ст. пов'язане з ім'ям Ф. Бельського. Тому дослідження його наукових праць як джерел з історії музейної педагогіки є актуальним у контексті розвитку сучасної педагогічної теорії та практики.

Фома Антонович Бельський (1890 – 1952) – відомий педагог, науковець і практик, який стояв біля витоків української музейної педагогіки, «яскрава особистість у педагогічній науці першої половини ХХ ст.» [2, с. 3]. Його життя та діяльність відбувалися у контексті радянських перетворень в Україні та інших республіках і були пов'язані з долею радянської науки та освіти, оскільки Ф. Бельський став дієвим учасником процесу становлення та розвитку радянської педагогіки. Упродовж двох десятиліть (20-ті – початок 40-х років ХХ ст.) він працював у Донецькому інституті народної освіти, Херсонському інституті народної освіти, Черкаському інституті соціального виховання, Чернігівському педагогічному інституті.

Ф. Бельський у 1925 р. ініціював створення в Донецькому інституті народної освіти педагогічного музею як бази для проведення науково-просвітницької роботи, розрахованого не стільки на педагога, скільки на учнів та студентів, де наочні навчальні посібники співіснували б з учнівськими роботами [3, с. 94].

Низку праць («Науково-педагогічні екскурсії Донецького інституту народної освіти» (1924), «Педагогічний музей, його організація і культурно-просвітницька діяльність» (1926), «Минуле нашого краю» (1928) та ін.) [4, с. 20–25] учений присвятив питанням використання засобів музейної педагогіки в освітньому процесі. Так, у публікації («Науково-педагогічні екскурсії Донецького інституту народної освіти» (1924) педагог охарактеризував роль освітніх екскурсій у професійній підготовці майбутніх учителів і розглянув